

Dobryden` A.V.

*Ph.D in Pedagogics, Associate Professor.
of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
(Ukraine, Uman)*

THEORETICAL PRINCIPLES OF USING THEATRICAL PEDAGOGY DURING STUDENTS` TRAINING IN PEDAGOGICAL UNIVERSITIES

Добридень А.В.

к.пед.н., доцент

*Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(Україна, м. Умань)*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ

Scientifically justified basics of the usage of theatric pedagogy during students` training in pedagogical universities are represented in the article. Fundamental psychological and pedagogical principles of implementation of the content, methods and forms of theatric pedagogy into the process of students` training for their professional activity are suggested.

У статті представлено науково-обґрунтовані основи використання театральної педагогіки у підготовці студентів педагогічних вузів. Запропоновано психолого-педагогічні засади впровадження змісту, методів та форм театральної педагогіки у процесі підготовки студентів до професійної діяльності.

Key words: pedagogical education, theatrical art, student, teaching skills.

Ключові слова: педагогічна освіта, театральне мистецтво, студент, педагогічна майстерність.

Сучасні тенденції розвитку національної системи освіти потребують теоретичного осмислення, а відтак практичного оновлення змісту професійної підготовки вчителя. Вихідні концептуальні положення щодо змісту й організації педагогічної освіти в Україні ґрунтуються на основних засадах Конституції України, Законах України “Про освіту” та “Про вищу освіту”, Державній національній програмі “Освіта” (“Україна ХХІ століття”),

Державній програмі “Вчитель”, Національній доктрині розвитку освіти, інших нормативних документах.

Однією з актуальних проблем сучасної педагогічної науки і практики є використання у навчально-виховному процесі ВНЗ надбань професійної майстерності – науки, яка досліджує специфіку театру через сценічну дію, особливості акторської і режисерської творчості, близьких до педагогічної. Особливої ваги набуває потенціал професійної майстерності у підготовці майбутніх учителів, зміст діяльності яких базується на принципі “вчити всіх усього” (за Я. А. Коменським).

У науково-педагогічній літературі професійна діяльність розглядається як ефективний засіб оволодіння педагогічною майстерністю (О. О. Горська, І. А. Зязюн, О. М. Ковальчук, Ю. Л. Львова, Г. І. Переухенко, І. О. Синиця, С. О. Швидка); розвитку артистичних здібностей, творчого потенціалу вчителя (М. М. Барахтян, О. С. Булатова, І. Ф. Гончаров, Т. І. Гончарова та М. М. Поташник); формування навичок, умінь і досвіду педагогічної взаємодії, спілкування й мовленнєвої діяльності (В. Ц. Абрамян, Н. В. Водолага, Ю. П. Єлісовенко, В. О. Ільєв, В. А. Кан-Калик, А. Й. Капська, О. І. Кіліченко).

Історичний досвід свідчить, що в усі періоди людської цивілізації театральне мистецтво широко використовувалося у формуванні особистості людини і виконувало як загально-розвиваючі, так і суто прагматичні функції. Кожна історична епоха породжувала певні театралізовані форми та методи навчання і виховання, які розвивалися і вдосконалювалися у наступних і можуть бути переосмислені та творчо використані у сучасній педагогічній освіті.

Яскраво вираженими педагогічними, літературними, акторськими, режисерськими, музичними та образотворчими здібностями володів видатний педагог А. С. Макаренко. Він глибоко цікавився здобутками педагогів-майстрів, вказував на необхідність їх використання з метою вдосконалення педагогічної техніки вчителя-вихователя, досягнення успіху у взаєминах між учителем та учнями як засобу розвитку моральних якостей і творчих здібностей

вихованців. Створений ним учнівський аматорський театр був ефективним методом виправлення характеру колоністів. У своєму листі до М. Горького від 8-го липня 1925 року А. С. Макаренко писав: “Маємо свій театр, де кожен тиждень ставимо п’єси для селян безкоштовно. Наш театр збирає до 500 глядачів...” [2, с. 42].

Один із педагогів комуни М. Фере у спогадах про А. С. Макаренка зазначав, що театр для видатного педагога був не менш важливим, ніж шкільне і виробниче навчання. У його діяльності А. С. Макаренко вбачав “... педагогічну необхідність, засіб культурного виховання, емоційного впливу” [5, с. 29-32].

Педагога постійно цікавила проблема використання професійної діяльності як засобу вдосконалення педагогічної майстерності вчителя. Зокрема, розмірковуючи над проблемою саморегуляції у педагогічній діяльності, він наголошував: “Не можна ж допустити, щоб наші нерви були педагогічним інструментом, не можна допустити виховування дітей за допомогою наших сердечних мук, мук нашої душі. Адже ми люди... Педагог не може не грати... Але не можна грати лише сценічно, зовнішньо. Є якийсь приводний пасок, який має поєднувати з цією грою вашу прекрасну особистість. Це не мертва гра, техніка, а справжнє відображення тих процесів, які є в нашій душі” [2, с. 268-269].

Отож, аналіз педагогічної спадщини А. С. Макаренка дає можливість зробити висновок, що ним була розроблена педагогічна технологія використання педагогічної майстерності у комунарській системі виховання. Окремі її елементи можуть бути доцільно використані й у сучасній освіті.

Цікаві сторінки використання театрального мистецтва, знаходимо у творчості великого педагога та гуманіста В. О. Сухомлинського, який цікавився творчістю К. С. Станіславського, поділяв його погляди на проблему виховання особистості. У своїй науково-педагогічній діяльності В. О. Сухомлинський дотримувався головних принципів, які споріднюють шкільну і театральну педагогіку. Це, насамперед, виховання творчої особистості учня і розкриття її

потенційних можливостей у різноманітній діяльності.

У Павлиській середній школі, де він працював директором, широко використовувалися такі види і форми театралізованої діяльності: художнє читання, інсценізація та постановка літературних творів під керівництвом учителів і старшокласників, діяли різноманітні колективи художньої культури, в тому числі самодіяльний дитячий ляльковий театр, драматичний гурток, театр казки.

Вивчення творчої спадщини В. О. Сухомлинського переконує, що уроки та позакласні заняття у класі, серед природи, в Кімнаті Казки, у Куточках Думки, Краси, Мрії, Важких Справ є зразком довершеної режисури, в основі якої лежить “...найтонше духовне доторкання людини до людини”, “... поєднання сердечності з мудрістю” [4, с. 424].

Педагог висловлював цікаві думки щодо артистичних умінь учителя, його здатності до перевтілення з метою доступу у світ дитинства. На його переконання, “... немає жодної педагогічної закономірності, немає жодної істини, яка була б однаково застосована до виховання дітей, тому що практична педагогіка – це знання й уміння, не тільки доведені до ступеня майстерності, а й підняті до рівня мистецтва” [4, с. 422].

Учительська праця для В. О. Сухомлинського – це людинознавство, постійне проникнення у складний духовний світ дитини, яке ніколи не повинно припинятися. Він наголошував, що “... найважливішим інструментом педагогічного впливу є слово вчителя, краса навколишнього світу й мистецтва, створення обставин, у яких найяскравіше виражаються почуття – весь емоційний діапазон людських відносин” [4, с. 421].

Лише наприкінці 70-х – на початку 80-х років ХХ ст. інтерес до використання театральних прийомів, методик і вправ у професійній підготовці вчителя знову посилювався. У Полтавському педагогічному інституті було засновано першу в колишньому СРСР кафедру педагогічної майстерності.

Її засновник академік І. А. Зязюн до головних передумов життєствердження педагогічної майстерності в різних формах і видах освіти

ВІДНОСИТЬ:

– виконавське піднесення ідей до рівня розробки технології й техніки реалізації театральної дидактичної підструктури (методичне забезпечення);

– вичерпний аналіз наявної інформації у вітчизняній і зарубіжній педагогіці, у науці й практиці, а також в інших галузях знань: соціології (теорія і концепція рольових змін у способі життя), психології (перенесення дії з однієї ситуації в іншу), фізіології вищої нервової діяльності (теорія функціональних систем), психоаналітики (концепція психодрами), мистецтві, етнопедагогіці тощо;

– термінологічне оформлення у контексті термінології загальної педагогіки, її базових і периферійних понять;

– розробка прогностичних моделей дидактичних систем загальноосвітньої й вищої школи із включенням у них елементів педагогічної майстерності як самостійного компонента і погодженого з традиційними підструктурами нововведення (розробка цілей, принципів, методів, правил, форм, критеріїв, показників);

– з'ясування протипоказань, перелік рекомендацій щодо можливих помилок при впровадженні педагогічної майстерності у навчально-виховний процес;

– розробка алгоритмів і процедур упровадження професійної майстерності у педагогічну практику (передбачення змін, які вносить технологія у професійні обов'язки педагогів);

– розробка показників і критеріїв оцінки впливу педагогічної майстерності на рівень освітньо-професійної підготовки учнів, студентів і педагогів [1].

Навчальною програмою було передбачено активне використання елементів акторської та режисерської майстерності з метою вдосконалення педагогічної техніки вчителя. Успішності цього процесу сприяло відповідне матеріальне і технічне забезпечення: спеціальні кабінети з комплексами технічних засобів навчання, дзеркала, станки для відпрацювання вербальних і невербальних засобів виразності, світлові табло з відліком часу і сигналами, які

допомагали розвивати відчуття часу на окремих етапах уроку тощо. З 1982 року навчальна дисципліна “Основи педагогічної майстерності” викладається у кожному педагогічному вузі.

Отже, аналіз історико-педагогічної літератури у контексті проблеми нашої статті дозволяє зробити висновок, що теорія і практика використання театрального мистецтва у формуванні особистості пройшли еволюційний шлях від упровадження найпростіших форм театралізованої гри до сучасного театралізованого заняття і розглядалися вченими та педагогами-практиками як невід’ємна складова навчально-виховного процесу.

Важливою передумовою використання професійної майстерності у підготовці майбутніх педагогів є з’ясування спільних і відмінних ознак педагогічної та акторсько-режисерської діяльності. На спорідненість акторських, режисерських і педагогічних здібностей вказували як педагоги-класики, так і театральні педагоги, зокрема, К. С. Станіславський. Слід наголосити на тому, що акторсько-режисерська і педагогічна праці є специфічними видами людської діяльності, оскільки творчі процеси, що лежать у їхній основі, за своєю структурою і функціями нетотожні. Однак досвід, щодо розвитку емоційно-почуттєвої сфери особистості, буде корисним для розуміння аналогічних компонентів у творчій праці вчителя, позитивно впливатиме на формування основ його педагогічної майстерності.

Спільними для педагогічної та акторсько-режисерської діяльності, на думку науковців і педагогів-практиків (В. Ц. Абрамян, Ю. П. Азаров, Г. Є. Жураківський, В. А. Кан-Калик, А. Й. Капська, Н. В. Кузьміна, Ю. Л. Львова, Л. І. Рувинський, І. О. Синиця та ін.), є концептуальна, цільова, змістова, інструментальна, процесуальна та структурна ознаки.

Особливість професійної майстерності полягає в тому, що вона водночас є як мистецтвом, так і галуззю педагогічної науки, яка спирається на методологічні й теоретичні засади загальної педагогіки, однак має свій предмет, методи дослідження.

Важливі теоретичні основи використання професійної майстерності у

підготовці майбутніх педагогів зосереджені у працях К. С. Станіславського і В. І. Немировича-Данченка.

На думку І. А. Зязюна, “... система К. С. Станіславського – це не лише наука про акторську творчість, а й наука про те, як, спираючись на об’єктивні закони, вирощувати, розвивати, збагачувати різноманітні здібності, і не лише сценічні. Вона є вагомим засобом підвищення “коефіцієнту корисної дії” всякого обдарування” [1, с. 102].

Цінним для використання у професійній підготовці майбутніх учителів є обґрунтований К. С. Станіславським механізм створення правильного творчого самопочуття (внутрішнього і зовнішнього), необхідного для прилюдної творчості у конкретно відведений час, незалежно від натхнення й настрою. Театральний педагог був глибоко переконаний, що артист повинен навчитися створювати в собі відповідний до завдань фізичний стан, приводячи до ладу, розминаючи і пускаючи в дію всі складові частини свого тілесного апарату втілення. Цей стан називають зовнішнім сценічним самопочуттям. Тілесний апарат повинен бути не тільки досконало вироблений, але й по-рабськи підкорений внутрішнім наказам волі. Його зв’язок з внутрішнім сценічним почуттям та їхня взаємодія мають бути доведені до моментального, несвідомого й інстинктивного рефлексу.

Видатний театральний педагог В. І. Немирович-Данченко головне завдання педагогічної майстерності вбачав у тому, щоб окрім професійних навичок, розвивати в учнях їхню індивідуальність, неповторність, учити володіти не окремими технічними прийомам, а творчістю як цілісним процесом. На його думку, “справа школи – вчасно відгадати, знайти засоби прояву учнями їхніх здібностей” [3, с. 130]. За таких умов основу професійної підготовки має складати здатність педагога побачити те особливе, індивідуальне, що притаманне сценічному обдаруванню учня, “відчути індивідуальність, викликати до життя “іскорку”, допомогти її розвиткові, навчити розчищати засміченість, ушляхетнювати смак, боротися з поганими звичками, з дрібним самолюбством; просити, наполягати, вимагати; пестити і

карати; безперервно мати справу з людським матеріалом, насичувати його кращими твоїми ідеями; з радістю й турботою стежити за найменшими паростками” [3, с. 29].

Отже, погляди відомих учених є надзвичайно важливими для усвідомлення сутності суб’єкт-суб’єктних взаємин, опосередкованого педагогічного керівництва процесом творчості учня. Спостереження за діяльністю педагогів доводять, що все, що робиться примусово, з використанням засобів тиску та насильства, є малопродуктивним, формує безініціативну особистість. Не можна примусити особистість бути щирою, доброзичливою, творчою, а найголовніше – під тиском формувати потребу в цих якостях. Треба навчати студентів, учнів жити у свободі, формувати в них здатність бути незалежними, відстоювати своє право на вибір, на свою суверенну позицію, сформувати у кожного суб’єкта творчості ядро особистісної значущості.

Література:

1. Зязюн І.А. Краса педагогічної дії / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач // Навч. посібник. – К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
2. Макаренко А.С. Опыт: изучение, применение / А. С. Макаренко // Материалы конф., посвященные 80-летию со дня рождения (1888-1968). – М., 1969. – 217 с.
3. Немирович-Данченко В.И. О творчестве актера / В.И. Немирович-Данченко: Хрестоматия : Учеб. пособие. – М.: Искусство, 1984. – 623 с.
4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: В 5-ти т. – К., 1977. – Т. 3. – С. 176-188.
5. Фере Н. Мой учитель. Воспоминания об А.С.Макаренко / Н. Фере – М. : Правда, 1953. – С. 29-32.
6. Чехов М.А. Литературное наследие: В 2-х т. – М. : Искусство, 1986. – Т. 2: Об искусстве актера. – С. 34-39.